

גליון מס' 40 | נמסר ט"ו שבט תש"פ

חברי המערכת: הרב אריאל סגרון והרב אליהו סעדון

השיעור השבועי של מו"ר הגאון הגדול רבי דוד יוסף שליט"א מתקיים בימי ראשון בבהמ"ד יחווה דעת רח' אגסי 1 י-ם בשעה 20:15

פרשת שמות

ענייני קריאת התורה בשבת (ב)

נושאי השיעור: חלוקת העליות כשקוראים שתי פרשיות | דיני טעות בקריאה כשקוראים שתי פרשיות | אבל העולה לתורה בשבת | סדר חשיבות העליות בשבת | עליות שראוי לכבד תלמיד חכם | הקללות שב'בחוקותי' ו'כי - תבוא' | חזרה על הקריאה | נשים בברכת 'הגומל' | דיני קטן בקריאת התורה | בירור עיקר מצות קריאת התורה | חיוב קטן במצוות | מהו 'קטן'

א. להעדיף את הפרשה הראשונה

בשיעורים הקודמים נתבאר יסוד ומקור המנהג להעלות שבעה עולים לתורה בשבת, והדין שאם רצה להוסיף מוסיף. ויש לברר כיצד הוא הדין בשבתות שקוראים בהם שתי פרשיות, היאך מחלקים את העליות של השבעה עולים. שהנה כשרוצים להעלות רק שבעה עולים, מעלים שלושה בפרשה הראשונה, והעולה הרביעי הוא העולה המחבר בין שתי הפרשיות, ואחר כך עוד שלושה עולים בפרשה השנייה. וכך הוא הדין לכולי עלמא.

והנה נחלקו האחרונים, במקום ורצו להוסיף על השבעה עולים, שדעת בעל הלבוש (סימן רפב סעיף ד) וכן כתבו עוד אחרונים, שיש לחלק ולהעלות את העולים חצי - חצי. ובספר 'אליה רבה' (שם) מבאר את הדברים, שהנה אם רצו להוסיף על העולים עוד שנים, דהיינו תשעה עולים, החלוקה היא ברורה ומעלים ארבעה בפרשה הראשונה וארבעה בפרשה השנייה, והחמישי מחבר בין שתי הפרשיות. וכן בכל מספר עליות אי - זוגי. אולם במקום בו רוצים להעלות עולים במספר זוגי, יש להעלות לפרשה ראשונה חצי מכמות העולים ועוד אחד, דהיינו יש להעדיף את הפרשה הראשונה, ובה מעלים את רוב העולים. וכיון שבפרשה השנייה יש גם מפטיר, יש בו גם לתת עדיפות על פני הפרשה הראשונה.

לעומת זאת, במקום שרוצים להעלות ששה עולים, כותב האליה רבה שאין להעלות שמונה עולים לפרשה הראשונה, כיון שבכך הוא מעלה את כל השבעה עולים שהם חובת היום לפרשה הראשונה, וצריך שבפרשה השנייה יעלה לכל הפחות עולה אחד שהוא מחובת היום, ולכן לפרשה הראשונה יעלה רק שבעה עולים והשביעי יחבר בין פרשה ראשונה לשנייה.

ב. להוסיף עולים רק בפרשה השנייה

הט"ז (שם סק"א) והמגן אברהם (שם ס"ק ט"ז) חולקים על דברי הלבוש בזה, ודעתם שהרביעי תמיד מחבר בין שני הפרשיות, ואף אם רוצים להוסיף על השבעה עולים, מוסיפים רק בפרשה השנייה. וכל שכן אם חוזרים על אותם פסוקים שאינם מן המניין. וכדעה זו כותבים כמה אחרונים, ומוכיחים שעל פי הקבלה כך הרצוי (ראה כף החיים שם ס"ק ט"ז) וכן רבים העידו שכן המנהג.

ולכן זהו המנהג בכל קהילות ישראל, וגם בקהלות אשכנז, שהרביעי הוא המחבר בין שתי הפרשיות. ורק בפרשה השנייה אפשר להוסיף על השבעה עולים. ובמקום שטעה והעלה חמישה עולים לפרשה הראשונה, או להיפך, שהעולה השלישי חיבר את שתי הפרשיות, בדיעבד אינו מעכב.

ג. תשלומין לקריאת התורה

אם העלו שבעה עולים לתורה וקראו בפרשת השבוע, ולאחר שהחזירו את הספר לארון הקודש גילו שבשבוע זה צריך לקרוא שתי פרשיות, והנה כיון שקריאת התורה בפרשת השבוע היא חובת היום, חייבים הם לחזור, ולכן אם נזכרו, אף אם היה זה לאחר תפילת מוסף יש להם להוציא ספר תורה ולקרוא בפרשה השנייה שבעה עולים בברכות.

אולם אם נזכרו לאחר שהגיע זמן תפילת מנחה, אין תשלומין לקריאת התורה לאחר הצהרים. וזהו כלל שכותב אותו מרן החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"ב סימן טז), ולפיכך התשלומין יהיו לשבת הבאה, דהיינו שאז יקראו את הפרשה שהחסירו.

אכן, המשנה ברורה (סימן קלה סק"ה) חולק על מרן החיד"א, וסובר שיש תשלומין לקריאת התורה של הבוקר בזמן המנחה, ואף בקריאת התורה בשני וחמישי במקום שיש פועלים שבבוקר אצה להם הדרך ואינם יכולים להספיק לשמוע קריאת ספר תורה, ובזמן מנחה גדולה רוצים לקרוא את הקריאה שהחסירו בבוקר, שיכולים לעשות כן, משום שסבירא ליה שיש תשלומין לקריאת ספר תורה.

שאלה זו התעוררה בשנת תשנ"א בימי 'מלחמת המפרץ', שבשבת אחת בשבע בבוקר החלו האזעקות להישמע, ולא ידעו כמה מדובר, ואם זה כימי וכו' והיה בלאגן גדול מזה, וכשבאתי לבית הכנסת בשעה שבע וחצי היו מעט מאוד אנשים, והתפללנו מהר מאוד, וסיימנו את התפילה לפני השעה תשע, וזכורני שאדם אחד מבוגר בא להתפלל, והכרחתי אותו שישוב לביתו, כיון שאם תהיה אזעקה לא יספיק לברוח ויכול להיות מזה סכנת נפשות. ולאחר מכן בתפילת מנחה באו הרבה אנשים לבית הכנסת, והאווירה הפכה להיות יותר רגועה, ונשאלה שאלה אם אפשר להוציא ספר תורה ולקרוא בתורה, כיון שהיו אז רוב הציבור שלא קראו. והשבתי להם כדברי מרן החיד"א שאין תשלומין במנחה, ולשבת הבאה כשנקרא בתורה נקרא תחילה את פרשת השבוע הזה.

ובמקרה כזה, קריאת התורה במנחה של שבת ובשני וחמישי תהיה כרגיל, כגון שלא קראו פרשת שמות, במנחה של שבת ובשני וחמישי קוראים כרגיל פרשת וארא, ובשבת הבאה קוראים פרשת שמות ופרשת וארא בזה אחר זה. והרצוי שהעולה ראשון בפרשת שמות, יקרא לו כל פרשת שמות עד לאחר תחילת פרשת וארא, לפחות ג' פסוקים.

התוספות נפטרה, ועלה לתורה לעליית שלישי, וזהו המקור שאצל עדות אשכנז עליית שלישי היא העלייה החשובה ביותר.

לעומת זאת אנחנו בני עדות המזרח, הולכים כדעת רבינו הארי"ל לסידור שעליית שלישי היא העלייה החשובה, ואחריה במעלה עליית שלישי, רביעי, חמישי, ומשלים. וכך ולוי הם עניין אחר, ויש בעליית כהן חשיבות שהיא העלייה הראשונה, ולכן אאמו"ר מרן זצוק"ל כשלא היה כהן היה עולה לעליית ראשון, אולם היו כמה פעמים שעלה לעליית שלישי למרות שלא היה כהן בבית הכנסת.

וביאור הדבר, שעליית שלישי ועליית כהן לכל אחת מהן יש חשיבות בפני עצמה. עליית כהן כיון שהיא עלייה ראשונה, ועליית שלישי יש בה מעלה על פי הקבלה, וכמו שבשבוע השישי של ספירת העומר יש בו מעלה גדולה יותר משאר ימים, והיום השישי של השבוע השישי שהוא מידת 'סוד שביסוד' הוא היום החשוב ביותר בכל ימי ספירת העומר. וכן כל כיו"ב.

ה. עליית משלים

עליית משלים היא העלייה הפחות חשובה לפי דעת רבותינו המקובלים. אמנם מבחינת עילוי נשמה לנפטר עלייה זו מועילה מאוד, וכך משמע מהבן איש חי (ש"ב פרשת תולדות אות כא), ואאמו"ר מרן זצוק"ל הביא שכן משמע בכמה מספרי המקובלים. אכן עלייה זו פחותה במעלתה מעליית מפטיר, אך יש בה את מעלה לעניין עילוי נשמה [ראה שו"ת יחוה דעת ח"ה סימן נט ד"ה ובדבר].

אאמו"ר מרן זצוק"ל בשנים שהתגורר בשכונת 'רחביה' היה עולה בכל שבת לעליית שלישי, ואני הייתי קורא בתורה והייתי מסדר שיהיה קטע מכובד והיה עולה וקורא בתורה בעצמו, אולם כשהגיע לגור כאן בשכונת 'הר-נוף' ראה שיש כמה מנינים והעדיף לעלות לעליית מפטיר שיש בה שבעה ברכות, כדי להשלים למאה ברכות בשבת, והיה אומר שמי שיש לו יארציי"ט שיתפלל במנינים האחרים. ואז היה ממשיך בתפילת מוסף והיה מרויח בכך עוד שבעה ברכות נוספות של החזרה.

עוד היה אאמו"ר מקפיד בעצמו לעלות לתורה בכל שבת, וכבר אמרתי שעל פי המקובלים יש ענין גדול לעלות לתורה לפחות פעם אחת בחודש [ראה גיליון מספר 38 אות ה].

ט. עליות של תלמידי חכמים

ישנם כמה עליות שיש ענין להעלות אליהן דוקא תלמיד חכם, כגון בעליית שירת הים, ובזמנו כשאאמו"ר היה עולה לעליית שלישי ואני הייתי קורא הייתי מסדר בפרשת בשלח שעליית שלישי תהיה היא העלייה של שירת הים.

וכמו כן עלייה שקוראים בה 'עשרת הדברות' בפרשת יתרו או בפרשת ואתחנן, וכן בחג השבועות. וכן בעליית חתן תורה שהיא עלייה מאוד חשובה, שמסיימים בה את התורה [וראה כף החיים שם סק"ח].

עליית מפטיר חשובה היא מפטיר 'שובה', וכך מובא בכמה מספרי הפוסקים. ויש אומרים, שגם בעליית מפטיר של שבועות שקוראים בה מעשה מרכבה, ואצל האשכנזים יש שאומרים, שעליית מפטיר בשבועות חשובה אף יותר מעליית עשרת הדברות.

וכן בפרשת יתרו עליית מפטיר שבה היא עלייה מאוד חשובה, וקוראים בה "בשנת מות המלך עוזיהו", וכן עליית מפטיר של שבת 'שירה'. ועוד.

י. עליית הקללות

בפרשת 'בחוקותי' ובפרשת 'כי-תבוא' יש קללות, ויש שמפחדים לעלות לתורה בעליות הללו, והאמת שאין מה לפחד מלעלות בהם, בפרשת בחוקותי הן קללות שהקב"ה אומר, ובפרשת כי-תבוא הן קללות שמשנה רבינו אומר לעם ישראל שהקב"ה אומר לו לומר.

אכן היו מקומות שהיו נוהגים לתת את העליות הללו לרב, כיון שאף אחד לא היה רוצה לעלות, ובעל הכנסת הגדולה (הגהת הטור סימן רפב) מביא את המנהג הזה, ודוחה אותו שאדרבא עדיף שלא להעלות את הרב, כיון שכתוב (סנהדרין ז'): "קללת חכם אפילו על חנם באה", ואמנם קללות אלו באות על מי שלא שומר את התורה, למרות זאת עדיף שלא לתת אותם לחכם לעלות בהם. ויש מקומות שנוהגים לתת את העלייה שקוראים בה את הקללות לחזן או לגבאי, אך ודאי שאין על מה לחשוש.

ומי שזוכר, שבשנה האחרונה לחייו של אאמו"ר מרן זצוק"ל, ביום שבת בבוקר פרשת וארא באמצע התפילה, הרב זצוק"ל חש ברע, ובס"ד רופאו היה שם באותו הזמן והבהילו אותו לבית החולים. והנה, כשהרב היה נוסע לחוצה לארץ והפרשיות אינם תואמות, בשבת שלאחר מכן היה שואל את מתפללי בית הכנסת "אתם מוחלים לי על הטורח ציבור...?" והוא היה קורא בתורה, וקורא את כל הפרשה הקודמת וממשיך את פרשת השבוע. ובאותה שבת פרשת וארא שאאמו"ר לא חש בטוב, אני הייתי בעיר נתניה, והיתה שם תכנית של כמה שיעורים ודרשות, והתכנית היתה לדרוש גם במוצאי שבת, אך מיד לאחר צאת השבת באו ואמרו לי שאאמו"ר בבית החולים לא הסכמתי למסור אף שיעור, ומיד שמתי פעמי לבית החולים. בשבת שלאחריה שאל כהרגלו את הציבור אם אין זה טורח ציבור, והם כמובן ענו לו שלא, אך הוא היה חלש בשביל לקרוא את כל הפרשה בעצמו, ואמר לי שהוא יעלה לעליית ראשון במקום כהן, ושקרא אני את כל פרשת וארא והעלייה הראשונה של פרשת בא.

ואז אמרתי לו, שבשבוע שעבר הייתי בנתניה, ולא קראתי שם בתורה כהרגלי, ולכן גם לא הכנתי, ורק קראתי בזמן שאמרתי שנים מקרא ואחד תרגום, אם יכול אני לקרוא בתורה בשבת זו?! מה גם שפרשת וארא היא הפרשה הקשה ביותר לקריאה לכל בעל קורא. אך הוא אמר לי, שכיון שקראתי שנים מקרא ואחד תרגום זה מספק. "ואם לא תדע אני אעזור לך!" וכך הוה, שהוא עלה לתורה וקראתי במהירות, וב"ה עבר בשלום.

ד. דיני טעות בקריאת שתי פרשיות

הפוסקים דנים בדין ציבור שלא קראו בתורה בפרשת ויחי, אם יש תשלומין לפרשת השבוע בשבוע שלאחר מכן כשהפרשה הראשונה היא בספר אחר, ולהלכה, מי שעושה בזה תשלומין יש לו על מי לסמוך. וכמו כן יש נידון בפוסקים בציבור שלא קראו בתורה בשבת שהיו בה שתי פרשיות מחוברות. שהנה אם לא קראו במשך כמה שבועות, אין לדבר סוף, וקוראים את פרשת השבוע האחרון, אך כששתי פרשיות מחוברות באותו השבוע ולא קראו אותם. וכן יש מחלוקת במקום שלא קראו פרשת השבוע ובשבוע הבא אחריה צריכים לקרוא שני פרשיות, ובכל השאלות הללו, המיקל לעשות תשלומין יש לו על מי שייסמוך.

ה. ציבור שקראו פרשה מיותרת

והנה יש לדון בשנה מעוברת שפרשיות ויקהל - פקודי נפרדות, וטעו וקראו את שתי הפרשיות, ואז יוצא שבפרשת השבוע שהיא חובת היום עלו רק שלושה וחצי עולים אם יצאו ידי חובה או לא. כותבים הפוסקים שיצאו ידי חובה, כיון שכל עיקר תקנת משה היתה לקרוא בתורה, ושבעה עולים לתורה בשבת היא תקנת חכמים מפני כבוד השבת, שהיא המכובדת ביותר מכל הימים. וגם סדר הפרשיות בזמן הגמרא היו בארץ ישראל קוראים את התורה במשך שלוש שנים, וממילא בכל שבת קראו שלישי פרשה לערך, לפיכך מסיקים הפוסקים שאינו מעכב, ולא צריך לחזור ולקרא עוד עולים בפרשה הראשונה.

ו. אבל בעלייה לתורה בשבת

אכן התוספות דנים לגבי אבל שאסור לעלות לתורה בשבת למרות שאין אבילות בשבת, כיון שזה נחשב דברים שבצנעא משום שאינו חייב לעלות לתורה. אולם מי שעולה בכל שבת באופן קבוע, חייב לעלות גם בשבת שהוא אבל בה, כיון שאם לא, ייחשב הדבר כאבילות בפרהסיא.

זכורתי שבשבת של השבעה על אימי הרבנית ע"ה, אאמו"ר מרן זצוק"ל עלה לתורה לעליית מפטיר, וזאת מחמת שהיה רגיל בכל שבת לעלות לתורה לעליית מפטיר כדי להרויח ברכות בשבת, והיה אומר שאם לא יעלה בשבת של השבעה תהיה זאת כאבילות בפרהסיא, ומשום כך עלה למפטיר.

ובאותה שבת שאלתי אותו, הלא אני קורא בתורה בכל שבת, אך לא הייתי עולה לתורה בכל שבת, אם גם אני צריך לקרוא בתורה?! והשיב לי שלא רק שמוטר הדבר, אלא חובה עלי לקרוא, כיון שכולם יודעים שאתה הקורא הקבוע והוא כאבילות בפרהסיא, וכך עשיתי.

ז. עליית שלישי ועליית שלישי

ובתוספות שם כתוב שרבינו תם היה אבל, אחותו שהיה אימו של ר"י מבעלי

כשהייתי בעל קורא במנין של אמו"ר מן זמננו, הייתי אני עולה לעליית הקללות, והוא זצ"ל בסיום הקריאה, היה קם במלוא קומתו ועושה לי 'מי שביך' ארוך והגון... כדי שכולם יראו שזה משתלם לעלות לתורה בעליית הקללות ולקבל את הברכות הללו מפי קודשו.

יא. עשרה פסוקים חדשים

מנהג ישראל להעלות בשבתות מוסיפים על השבעה עולים, ויש עדות שנוהגות, ומנהג זה נפוץ בקרב יוצאי מרוקו, שקוראים את רוב הפרשה, ולבסוף קוראים כמה פסוקים וחוזרים עליהם לכל עולה ועולה, ומנהג זה הוא מותר על פי ההלכה. ופסק מרן בשלחן ערוך (סימן רפ"א-ב) וז"ל: 'מוציאין ספר תורה וקוראים בו שבעה, ואם רצה להוסיף מוסיף'. 'מותר לקרות עולים הרבה אף על פי שקרא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך, אין בכך כלום'. הגה: 'יש אוסרים, וכן נהגו במדינות אלו חוץ מבשמחת תורה שנהגו להרבות בקוראים, ונהגו כסברא הראשונה'.

והאמת שהלכה זו היא מחלוקת ראשונים, הריב"ש (סימן פד) מתיר, ומרן הבית יוסף כאן מביאו וכותב עליו שכן נהגו. וכן בספר העתים (סימן קפה עמוד רעו) הביא בשם רב האי גאון שהתיר.

אולם המרדכי (מגילה פ"ד סימן תתלא) אוסר לעשות כן, והרשב"ץ (שו"ת תשב"ץ ח"ב סוף סימן ע' בהגהה) אף כתב שהמעלים עולים יתירים על שבעה עולים וחוזרים על פסוקים לצורך כך, יש בזה חשש של ברכה לבטלה, מלבד בשמחת תורה שזה משום כבוד התורה וכולם רוצים להשתתף בסיום התורה, וכמו שכתב הרמ"א להלכה.

וצריך לדעת שיש מקומות שאסור לחזור על מה שכבר קראו, למשל בשני וחמישי, חייבים לקרוא שלושה עולים לפחות עשרה פסוקים, שנים מהם שלושה ואחד ארבעה. ולכן בפרשת לך-לך יש שטועים וקוראים תשעה פסוקים ועוצרים, וצריך להמשיך עד שם 'ויהי רעב בארץ', כדי שיהיו יותר משלושה פסוקים. וכמו כן בפרשת וילך שהיא פרשה קטנה אין לעצור בעליית רביעי אלא יש להמשיך עוד לפחות פסוק אחד כדי שיהיו עשרה פסוקים. וצריך גם שיהיו עשרה פסוקים חדשים, ולא לחזור על אותם פסוקים.

יב. קריאת התורה בחנוכה וחול המועד סוכות

וישנם זמנים שיש שלושה או ארבעה עולים ואי אפשר לעשות כן, כגון בחנוכה שיש ארבעה עולים, ובקריאה של כל יום יש בה ששה פסוקים, ואם השלישי ימשיך בקריאה שלאחריה היא הקריאה של יום הבא אחריו, ולכן כהן קורא שלושה פסוקים ולוי קורא שלושה פסוקים, ושלישי ורביעי חוזרים על הקריאה.

וכן בחול המועד סוכות, שבכל יום קוראים בקרבנות של אותו היום. הקריאה של חול המועד סוכות יותר חשובה מהקריאה של חול המועד פסח, כיון שבסוכות הקריבו כל יום קרבן נוסף, ולכן כל יום נחשב כיום טוב בפני עצמו, לעומת זאת בפסח הקריבו כל יום אותו קרבן. אם כן בחוץ לארץ שיש ספיקא דימא יכולים לקרוא בכל יום קריאה של יומיים, אולם בארץ ישראל שכל קריאה היא ארבעה פסוקים, לכן כל עולה ועולה חוזר על הקריאה מתחילתה. והסיבה שעושים כן היא מחמת שאין אפשרות אחרת [שלחן ערוך סימן קל"ז ס"ו].

אולם בשבת בכל זאת גם לסוברים שאפשר לחזור על הקריאה מספר פעמים, שבעה עולים צריכים לקרוא שלושה פסוקים חדשים כל אחד, ולשאר שיעשה מוסיפים כרצונו. וכך מתבאר בשלחן ערוך (שם ס"א).

יג. קריאת התורה בראשי חודשים

בקריאת התורה של ראש חודש צריכים לעלות ארבעה, והגמרא דנה בחלוקת הקריאה בו (מגילה כא:). שהנה, בקריאה זו יש שמונה פסוקים של פרשת התמיד, ואחר כך שני פסוקים שמדברים על מוסף שבת, ואחר כך חמישה פסוקים המדברים על ראש חודש, והיאך אפשר לחלק קריאה זו לארבעה?! שהרי שמונה מתחלק לשנים, ואילו שני הפסוקים של שבת אינם מתחלקים כלל, ויש עוד חמישה פסוקים שמתחלקים רק לאחד. ואם רוצים לקרוא שלושה פסוקים חדשים לכל אחד אי אפשר אלא באופן של שלושה עולים. לכן מסיקה הגמרא, 'דולג'. דהיינו הראשון עולה וקורא מתחילת הפרשה שלושה פסוקים עד "עולת תמיד". והשני עולה חוזר על הפסוק השלישי מ"ואמרת להם" וממשיך עוד שני פסוקים נוספים. והשלישי ממשיך מ"עולת תמיד" עד "ובראשי חודשיכם". והרביעי ממשיך עד סיום הקריאה.

הגאון מוילנא (סימן תכ"א) סובר שהראשון קורא שלושה פסוקים, והשני גם כן קורא שלושה פסוקים, והשלישי חוזר על פסוק אחד. ולמעשה, המנהג לעשות כן הוא מטעם שאין אפשרות אחרת.

ולכן יש לשים לב, וראיתי בכמה מקומות שטועים בזה, בראש חודש טבת שהוא גם חנוכה, שהדין הוא ששלושה עולים קוראים בקריאת התורה של ראש חודש, והעולה הרביעי קורא בשל חנוכה, אם כן בקריאה זו אין סיבה כלל לחזור על הפסוק השלישי של ראש חודש, ואפשר לקרוא לעולה הראשון ארבעה פסוקים, ולעולה השני ארבעה פסוקים, והעולה השלישי יסיים את הקריאה של ראש חודש, והעולה הרביעי יקרא את הקריאה של חנוכה, וכאמור.

יד. להימלט מן המחלוקת

והנה אמנם להלכה אפשר לחזור על אותם הפסוקים לצורך עולים נוספים, וכגון שיש חתן וכיו"ב, למרות זאת עדיף לתכנן את קריאת התורה באופן שלא יחזרו כמה פעמים לכל עולה ועולה, כיון שעדיין הלכה זו היא מחלוקת בראשונים, וכמו שנתבאר, ואם אפשר להימלט מן המחלוקת - עדיף.

ובאמת רואים כך בשמחת תורה שכל המתפללים רוצים לעלות לתורה, וחוזרים לכל עולה "ולאשר אמר", ומרוב שחוזרים על הקריאה הציבור כבר לא מטה אזונו לשמוע את הקריאה, והלא קריאת התורה היא חובת הציבור, והציבור מפטטים ומלהגים, והלא זהו איסור! ואף בדבר הלכה! ואף בין גברא לגברא! וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן קמו ס"ב). והאמת שזהו קושי כיון שמאריכים הרבה שכולם יעלו, אך צריך להיזהר בזה, ויש ללמוד מזה לכל הזדמנות כשיש שבת חתן וכיו"ב שלא להעלות עולים רבים לתורה וחוזרים על הפסוקים שוב פעם, והציבור באים לידי איסור, ואין זה כבוד התורה.

טו. נשים בברכת הגומל

אומרים חז"ל במסכת מגילה (כג. ובשלחן ערוך שם ס"ג): 'הכל עולין למנין שבעה ואפילו אשה ואפילו קטן, ואף על פי כן אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה משום טורח ציבור'. וזהו מנהג ישראל מאז ומתמיד, ובדור האחרון שנפרצו הגדרים, כבר יש לחשוש שעוד יעשו חוק שנשים חייבות לעלות לתורה ואם לא זהו 'הדרת נשים'. ובאמת שבימינו אנו יש לנו לעמוד על המשמר יותר מאי פעם, ולעמוד בפרץ ולגדור גדר, כיון שיש בזה בעיה גדולה של פריצות בכל התרבות המתירנית של ימינו.

ובאחת מקהילות ישראל, אירע שרב הקהילה הכניס אשה לבית הכנסת כדי שתברך ברכת הגומל, והעבירו את הרב מתפקידו! שהלא אם היה יודע את ההלכה היה צריך לדעת שאין עושים כן. ומה שניתן לעשות הוא, שתברך מעזרת הנשים. או לחילופין כשמישהו מהמתפללים יברך היא תשנע ותכוון לצאת ידי חובה. אמנם יש פוסקים שסוברים שבברכת הגומל החיוב הוא שהאדם עצמו יברך, ולא ישמע מאחר, וטעמם הוא כיון שהקב"ה היטיב איתו שהוא יודה בפיו, וכך נראה דעת המאירי (ברכות נד:). אולם אף לדעת המאירי יש לומר שאם עומד בשעה שאחר מברך ומכוון להוציא ידי חובה, יש בזה משום שהוא בעצמו מברך ומודה בפיו.

טז. מהות הברכות בעליה לתורה

ר"י ב"ר יקר מבעלי התוספות (ראה ראש השנה לג. תוספות ד"ה הא) מקשה על עיקר הדין שאשה עולה למנין שבעה עולים לספר תורה, שהלא אשה פטורה ממצות תלמוד תורה, ולכאורה ברכתיה הן ברכות לבטלה? ומיישב, שהוא כמו שנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, הוא הדין כאן שנשים יברכו.

לעומת זאת, רבינו תם (שם) חולק, ועם כל זאת שדעתו ידועה שנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, מיישב באופן אחר, ודעתו שהברכות שאנו מברכים בעליה לתורה אין הן על מצות עשה של לימוד תורה, אלא אלו ברכות שמברכים מפני 'כבוד התורה'.

רבינו תם מסיק מסקנא זו משאלה נפוצה, באחד שבא לבית הכנסת בבוקר ומברך ברכות התורה של שחרית, ובבית הכנסת עצמו עמדו בתפילה בשעת קריאת התורה, ומיד בסיימו את הברכות קראו לו לעלות לתורה, האם יברך את ברכות התורה או לא? ולהלכה נפסק שמברך [סימן קלט ס"ח]. ומכאן לומד רבינו תם, שאלו סוגי ברכות התורה שונים במהותם, ברכות התורה של שחרית אלו הן ברכת המצוות, אולם הברכות שמברכין בשעה שעולים לתורה אלו הן ברכות לשם 'כבוד התורה' גרידא.

אכן בקטן העולה לתורה, שאמנם אינו חייב במצוות, בכל זאת יש יותר צד

שיכול לברך משום שאביו מצווה לחנכו, ומתוך כך יכול גם לברך בעלותו לתורה.

יז. קטן העולה לתורה

ובקטן העולה לתורה יש לברר מפני מה הדין כן, שהנה בשום הלכה בתורה לא מצאנו שקטן נחשב כגדול, מלבד בעליה לתורה שקטן עולה לתורה כגדול. ואין ספק גם שפשט הגמרא שכשקטן העולה לתורה היינו שעולה למנין שבעה, והוא ממש כגדול לענין זה, והוא תמוה, שקטן יכול להיות ממנין העולים.

והנה, בזמנם לא היה מה שהיום נוהגים בבתי הכנסת 'בעל קורא', אלא כל אחד העולה לתורה קורא בעצמו את העליה שבה אוחזים, וכך לכאורה משמע מהגמרא שלא נזכר 'בעל קורא' כלל. ומתקופת הראשונים החלו במנהג זה, שמביאים שליח ציבור שיקרא, כיון שלא כולם יודעים לקרוא כראוי בניקוד וטעמים כהוגן. ותפקידו בקריאת התורה הוא כפול: א. לקרוא כראוי ב. להשמיע לציבור.

ולכן העולה לתורה חייב לקרוא יחד עם הבעל קורא, ואם אינו קורא אינו יוצא ידי חובה וברכותיו לבטלה (סימן קמד ס"ב). ובדין הזה אין אומרים 'שומע כעונה', כיון שהרי החיוב לקרוא הוא חיוב של העולה, והמצוה מוטלת עליו, ולעומתו הקורא בתורה אינו חייב עתה לקרוא, וממילא כיון שהחיוב הוא של העולה החיוב לברך מוטל אף עליו. ואין בזה 'שומע כעונה' כיון שהוא נחשב כ'פסטר' מן המצוה, וכלל הוא (ראש השנה כט.) 'כל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את האחרים ידי חובתם'.

אולם קטן העולה לתורה, שהוא הקורא בתורה בפועל באותם הפסוקים, וכך משמע לכאורה בגמרא שהרי לא חילקה בין עליה של הקטן לגדול. והרי את הפסוקים הללו אנו שומעים מקטן שאינו בר חיובא, אמנם לעלות הוא יכול לעלות, אך לקרוא היאך יכול הוא לקרות?!

אכן המהר"ם מרוטנבורג (הובאו דבריו בהגהות מיימוניות דפוס קושטא פ"ב מהלכות תפילה ה"ז) סובר שאמנם קטן עולה למנין שבעה, אך את הקריאה עצמה הגדול קורא. אך מסתימות דברי הגמרא לא משמע כן.

וזכורתי בקטנותי, השתתפנו 'בעונג שבת' בבית הכנסת על יד בית הכנסת 'עדס', ואמרו"ר מרן זצוק"ל היה שם אף הוא באותו מעמד, והיה זה בפרשת בלק ובקריאת התורה חילקו את העליות לקטעים קטנים, ובעליית חמישי עלה לתורה ילד קטן כבן שמונה וקרא בתורה בקול נעים ומיוחד כמעט חצי הפרשה, והוא קרא יפה מאוד ומדוייק מאוד, והילד הזה הוא החזן המפורסם ר' יחיאל נהרי ה"ו, ואמרו"ר באותו מעמד ראה כל זאת ולא מיחה בידם.

יח. בירור מצות קריאת התורה

ויש מחלוקת בראשונים היאך לבאר את הדין שקטן עולה לתורה, הרא"ש (ברכות פ"ז סימן כ) מחדש, שהגדר בקריאת התורה הוא שהיא לא באה להוציא את הציבור ידי חובה כמו בכל ברכות המצוות או ברכות הנהנין, קריאת התורה נועדה לשמוע תורה, ושמיעת התורה אפשרית גם על ידי קטן. וכך מבאר רבינו יונתן מלוניל (מגילה כא:).

ודברים אלו משמע לכאורה מדברי הרמב"ם (פ"ב מהלכות תפילה ה"א), שכותב וז"ל: 'משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו קוראים בתורה ברבים בשבת ובשני וחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלושה ימים בלי שמיעת תורה'. וכן משמע ביאור הדברים בנמוקי יוסף (מגילה כד.) ובמאירי (שם).

הרשב"ץ (שו"ת תשב"ץ ח"א סימן קלא) והריב"ש (סימן שכו) מבארים ביאור באופן אחר [הרשב"ץ והריב"ש חיו אותו הדור והיו חברים, הריב"ש חי בברצלונה שבספרד והרשב"ץ חי באלג'יר, והם היו גדולי הדור באותה התקופה], שיש לכל אחד חיוב נפרד לשמוע את הקריאה בתורה, והשומעים יוצאים ידי חובה משום 'שומע כעונה', אולם כיון שתקנת משה לא נכלל בה מנין העולים, ומעיקר התקנה, שאפילו עולה אחד יכול לעלות ולקרוא את כל הפרשה. ובנוסף, גם בתקנת משה לא נכלל בה כמה פסוקים קוראים, וזה מוכח שהרי בתקופה מאוחרת יותר - בזמן חכמי הגמרא, המנהג בארץ ישראל היה שקוראים את התורה אחת לשלוש שנים, ממילא יש להסיק שגם אם קריאת התורה היא כדי להוציא את הציבור ידי חובה, ברגע שאחד או יותר עלו לתורה כבר הציבור יצאו ידי חובה, וקיימו את עיקר תקנת משה רבינו שאמר לקרוא קריאת התורה. וקריאת הקטן חלק מהפרשה או שהוא חלק מהעולים אינה מעלה ואינה מורידה. ומה שמעלים יותר משום 'כבוד השבת' איו מניעה מחמת זה מלהעלות קטן לתורה [והאמור נתבאר בעיקר בדברי הריב"ש בתוספת

ביאור, ע"ש].

יט. קטן הקורא לגדול

ויש כמה נפקא מינא להלכה במחלוקת זו. א. כמה קטנים יכולים לעלות לתורה, שלדעה שהקריאה אינה להוציא ידי חובה אפשר להעלות לתורה אפילו כל השבעה קטנים, אולם לדעה שהקריאה היא משום 'שומע כעונה' צריך שיהיו כמה גדולים החייבים במצוות שיעלו לתורה, כדי שיקיימו את עיקר התקנה של משה רבינו. וכמו שנתבאר.

ב. עוד נפקא מינא יש, אם אפשר לתת לקטן לקרוא בתורה את כל הפרשה, שלדעה הנוקטת שקריאת התורה היא להוציא ידי חובה מדין 'שומע כעונה' הרי קטן אינו יכול להוציא ידי חובה את הגדולים, אולם אם נאמר שהקריאה היא רק להשמיע תורה גם הקטן יכול לשמש כבעל קורא.

כ. 'תרי דרבנן וחד דרבנן

ה'פרי מגדים' (סימן רפב משבצות זהב סק"ג) מעורר שאלה, שהנה יש מחלוקת ביסוד מצות קריאת התורה שהיא תקנת משה רבינו, שאמנם רבים מהפוסקים סוברים שהיא תקנה דרבנן גרידא. לעומת זאת הב"ח (ריש סימן רפב) והט"ז (סימן תרפה סק"ב) סוברים, שתקנת משה היא הלכה למשה מסיני, ומעמדה הוא כדאורייתא. ומקשה הפרי מגדים, להב"ח והט"ז שקריאת התורה היא כדברי תורה, היאך הקטן יכול לקרוא בתורה ולהוציא ידי חובה הרי דרבנן אינו מוציא ידי חובה את החייב מדאורייתא. ולכך צריך לומר, שההלכה היא כהסוברים שקריאת התורה היא דרבנן, והקטן שהוא מדרבנן מוציא חיוב מדרבנן.

אולם עדיין יש להקשות, שהנה אם ההלכה היא שקריאת היא מצוה מדרבנן, והקטן חייב במצוות מדרבנן, הוי 'תרי דרבנן' וגדול שרוצה לשמוע קריאת התורה הוא 'חד דרבנן', ואיך 'תרי דרבנן' מוציא ידי חובה 'חד דרבנן'?

ובאמת שיטה זו ידועה בראשונים, שקטן אינו מוציא את הגדול גם במצוות דרבנן כגון בקריאת המגילה וכיו"ב משום שהוא חיובו הוא תרי דרבנן והגדול חיובו הוא חד דרבנן, וכשאין חיובם שווה אינו יכול להוציא ידי חובתו.

ועוד יש להקשות, שהלא שיטת רש"י במסכת ברכות (מח.) שהקטן אינו חייב במצוות אפילו מדרבנן, וכל מה שכתוב שקטן עושה מצוות היינו שאביו מחוייב לחנכו במצוות אבל לא הוא בעצמו. ולפי זה היאך הקטן יכול לקרוא בתורה?!

אולם לפי המתבאר בדברי הריב"ש והרשב"ץ, שסוברים שיש חיוב לצאת ידי חובה בקריאה של הבעל קורא, ורק משום שעיקר החיוב של תקנת משה רבינו אינו בכמות העולים או בכמות הפסוקים לכן קטן יכול לעלות לתורה, כל הדין בדברי הפרי מגדים אינו שייך, כיון שמתקנת משה רבינו אין חיוב ש'בר חיובא' יעלה לתורה בדוקא. וכל שכן להרא"ש והראשונים שדעתם שהדין הוא רק לשמוע, אך לא לצאת ידי חובה, וקטן יכול לקרוא לכתחילה.

כא. קטן אינו משלים למנין

ויש לדעת עוד, שכתוב במשנה (מגילה כג.) שיש כמה דברים שצריך מנין ואחד מהם הוא קריאת התורה, 'אין קוראין בתורה פחות מעשרה', ולמרות שקטן יכול לעלות לתורה ואף להשלים לשבעה עולים - עם כל זאת אינו יכול להשלים למנין, וצריך מנין גברים גדולים.

כב. להכין את נערי ה'בר מצוות' כראוי

דין נוסף בדיני קטן העולה לתורה כתוב ברמב"ם (שם הלכה יז), שצריך שהקטן יהיה יודע לקרוא. והכוונה בטעמים כראוי. ועוד תנאי כתוב שם, שצריך שהקטן יהיה 'יודע למי מברכין', ואמנם כיום כל ילד יודע למי מברכים ב"ה, ועל פי רוב, אם לומד בתלמוד תורה יודע גם את טעמי המקרא. ורק צריך ללמדו שיקרא בדקדוק נכון ובהגיה ברורה, ולהכינו כהוגן, כיון שהילדים הקטנים כשעומדים לפני הציבור הם באים לידי התרגשות ומתבלבלים וכו', והלוואי שייכנו את ילדי ה'בר מצוות' כראוי. כאן בבית הכנסת כולם ב"ה ילדיהם לומדים בתלמודי תורה, ואמנם יודעים את טעמי המקרא, אך לא תמיד יודעים להכניס בדקדוק הנכון, והאבות תמיד בטוחים בילדיהם שהם קוראים הכי כחי... וכשבאים אלי ומבקשים לקרוא את כל הפרשה, אני מנסה להניא אותם מהרעיון, שהרי יש הרבה ילדים כמה שהכינו וכמה שעמלו בשעת מעשה הם מתרגשים ומתבלבלים ובאים לכלל טעות, או שהם קוראים בשקט. ובאמת שצריך להכין אותם נפשית שלא יתרגשו ויתבלבלו, ושלא יקראו מהר מדי. ובבית הכנסת הנהגו על פי רוב, שנערי בר מצוות קוראים עד עליית שני, ומחלקים את הקריאה לשלשה עולים ולא יותר.